

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A cigányok Szegeden.

I.

A XVIII-ik századot megelőző korból a cigányoknak Szegeden való tartózkodására vonatkozó történelmi nyom nincs, de alig szenved kétséget, hogy a XV-ik században már Magyarországszerte vándorló s itt-ott letelepedett cigányságból Szegeden is sátozt utótt néhány csoport, csak hogy ezek a törökvilágnak uralomra jutásával bizonyára idejekorán összeszedve sátorfáikat s a Tiszaparti város téereiről és határából biztonságosabb vidékek és városok égálja alá vándoroltak.

Mihelyt azonban Szeged lerázta a törökigát s téereiről a bömbölő ágyuk és Rákóczy hadai is elvonultak a cigányok nyomban megjelennek a városban s velök szemben a Magistratus, csak az imént 1719 május hó 20-án nyert privilegiuma alapján . . . incumbet Magistratui pondera Cives et Incolas in medium sui recipere, Judeos et *Zingaros* admittere vel non admittere constituere gyakorolja ezen jogát és az 1723-ik év martius 1-én „nemes városunk közönséges Házánál szokás szerint tartott Sessióban — így szól a városi Jegyzőkönyv — elvégződött és pro Directione Kovács-mestereknek kijs adattatott, hogy városunkban megmaradandó Czigányok mit dolgozzanak, tudni illik: *csizmákat patkollyanak, szántóvasakat élesítsenek, vas villadgot foraszszanak és egészben vas villát csinállyanak.*

Szántóvas órára két márvásig vasat verhessenek, kész marok vasat fel süthessenek, de ujjat ne csinállyanak.

Nád vágó kaszát csinállyanak, sarlókat fogazzanak, iszkábat verhessenek. Szőlőmetsző kést csinállyanak.

És hogy *alsó városon* két kovács és *három cigány* légyen, *felső városon* is két kovács és *három cigány*, az Palankban egy cigány maradjon.“

Az első deliberatum ez, melylyel a város levéltárában a cigányokra vonatkozólag találkozzunk, — mert a levéltár régebbi iratai és jegyzőkönyvei tüzvésznek estek áldozatul — de ez első határozatot nagyon sok más határozat követte ezután egész napjainkig, mivel a *cigányok* tömérdek galibát csináltak és ez által sokszor foglalkoztatták magistratusbéli uraimékat.

Első sorban és nagyon gyakran a *kovács mesterek* panaszkodtak ellenök, mert a *cigányok* Szegeden ezen mesterséget üzték s csak később tatálkozzunk velük, mint lócsiszárokkal és még később mint muzsikussokkal és daczára annak, hogy a magistratus meghatározta, hogy a városrészekben külön és az egész város területén összesen hány cigánynak szabad letelepülni; csakhamar azt

tapasztaljuk, hogy itt gyorsan szaporodik a számuk és már 1727-ik évben vajdájuk is van, sőt 1733-ban amikor a magistratus Boros János cigány vajdát ledogredalja s helyébe Makay Adám cigányt nevezi ki, Bokij Andrást pedig mint *vice-vajdát* esküdteti föl:

„Adamus Makay Zingarus (degradatus Joanne Boros Vajda ob multisarios ejusdem frandulentos actus) pro Vajda *denominatus et adjuratus est* pro ut et *Andreas Bokij pro vice Vajda adjuratus extitit.*“

Szegeden tehát a nemes Magistratus is beleavatkozik a Vajda választásba, illetve maga nevezi ki és esküdteti meg, az esketési forma a városi jegyzőkönyvben nem fordul elő.

Az 1723-iki határozat értelmében, — mint láttuk — az alsóvárosban, a hol földműveléssel foglalkozó nép lakott, három és felsővárosban, hol a *hajóépítés* folyt az iszkába veréshez szintén három, míg Palánkban, hol az iparos és kereskedő osztály élt, csak *egy cigánynak* engedtetett meg a letelepülés.

Két év mulva már 1725-ben a kovácmesterek kérelmére a magistratus a következő határozatot hozta:

„Ad instantiam Fabr. Ferrarior. ratione eliminandorum Zingarorum determinatum est: Quandoquidem ad instantiam Comunitatis pro minoribus laboribus exercendis *duo* in superiori Civitate, *unus* in Palanka et *duo* pariter Zingari in Inferiori Civitate ad ulteriorem J. Magistratus Disposition, tolerandi resoluti essent, qui laborem sunt secundum consuetum taxam et non exessione limitare tenebunt. Idem fabri ferrarii habita cum Exellmo. Dno. Generale ne videlicet reliquos Zingaros sub Militarem Protectionem assumat, cointelligentiae superflui omnes Zingari ex territorio Civitatis hujus expellentur.“

Itt is mint főnebb láttuk a *fölösleges* cigányok kiűzését rendeli el a magistratus, azonban mind ennek daczára egyre szaporodnak azok.

Ez utóbbi határozatban már egyébként a várparancsnokság és a magistratus között a később számos ügyben fölmerülő éles differenciák jelenségével is találkozunk, habár magistratusbéli uraimék a lehető circumspectantiával igyekeztek eljárni, mint ez a cigány kérdésben a következő 1726-ik évben hozott határozatból is kitünik:

„Kovács mester Urajmék instálván előttünk, *hogy a Czigányokat Nemes Városból excludubának*, a mint is *determinallatott*, *hogy ha a Nemes Militia részéről ki küldetnek, mijs N. Város részéről kiküldjünk.*“

Hogy Szegeden a cigányok ez időben még muzsikálással nem foglalkoztak, azt igazolja az 1725-ik évi Die 20 9-bris hozott alábbi határozat, mely a mulatozásban szerepét játszó magyar virtus rendszerinti eredményére is világot vet:

„Szabó István és Szögi Joseph az eltört Dedk hegedüjeért fizetni fognak 3 Rh. forintokat et donec deposuerint, sint in aresto.“

Tehát nem a „cigány“, hanem a „deák“ hegedüjeért, de meg tény az is, hogy Szegeden a mult században a városnak külön cseh muzsikusai voltak, kik a templomi zenét, — melylyel egyéb-

ként a modern rekonstruált Szeged most nem rendelkezik — szintén ellátták, s ezeken kívül a várnak is külön muzsikusai voltak:

„Nicolaus Proritner admonealtatik ne legyen szabad *várbeli muzsikusokkal, városbéli muzsikusokat vexalni.*“

A magistratus baja azonban különösen a kovácsmesterek és a kovácsolással foglalkozó cigányok közötti villongásokkal szaporodott folytonosan, mint a kenyéririgység mellett fárao-népének rakoncztalan és gonosz természete meg szokása csak gyarapítottak.

A kovács mesterek folyton panaszkodtak a cigányok ellen, a magistratus pedig mivel a kovácsok kellő számban nem voltak és a szükséghez képest megfelelő munkaerővel nem bírtak; a kovácsoló cigányokat tűrni rendelte:

„Zingari tam secundum Privilegia Fabrorum, quam ex mentem J. Comissionis pro ut Amp. Magistr. decisionem ex Civitate exeant, Fabri vero sufficientes Magistros inducant et secundum Limitationem magistratualem sub poena 12 flr. laborare tenebuntur; donec vero de sufficientibus magistris providerint et eos induxerint, *tandiu Zingari in Civitate permanebunt et quidem in Superiori Citte, sint tres, in Infor. tres.*“

Az 1727-ik év március hó 18-án hozott határozatban már leszállittatik a *három szám kettőre* és már a cigányok megnevezésével is találkozunk:

„Kovács mesterek Instantiájára resolvaltattott, hogy a Városból a Czigányok ki mennyenek, hanem *alsóvárosban kettő* úgy mint Guccj és Vajda veje, felsővárosban hasonlóképpen *kettő*: Czigány Vajda Istok és Bákij; *miglen jól viselik magokat meg maradhatnak.*“

Ekkor már egyik mint „*háziúr*“ is szerepel:

„Gucczij *czigánynak a Palánkbéli háza gyermekek és leányok iskolájának applicáltatik*, úgy mindazon által, hogy az ára illendőképben akar honnan telljék ki.“

Nem minden érdek nélküli adat, hogy Szegeden a mult század második tizedében megtelepedett cigánynak háza lesz az elemi oktatásnak első csarnokává; még pedig úgy, hogy annak ára „*illendőképben akár honnan telljék ki.*“

A fentebbi határozatra aztán kovács mester uraimék ujból instáltak, melyre resolvaltattott:

„Hogy alsóvárosban *Siga és Bódi cigányok megmaragyanak* ugy mindazon által, *a ki ennek utánna ezen accordat fél bontja 50 frt büntetése lészen.*“

Azonban *a két cigánynyal* a felső város sem volt megelégedve, hanem mint a Jegykvben olvassuk:

„Felső városi purger Urajmék is instáltak, melyre rexolvaltattott, hogy *három cigány* ugy mint *Vajda Istok, Bakij és Bokró* mind addig maradjanak valameddig elegendő jó kovács mestereket az böcsületős kovács czéh nem állit, azután, ha elegendő lesz *egyik cigány*, amelyik nem tetszik, ki küldetik.“

Ez a Vajda Istók tulajdonkép a szegedi cigányok „*vajdája*“ volt s ugy látszik e méltóságából származó fészkelődésével gyakran összeütközésbe jött magistratus uraimék szigoru fegyelmes-

ségével és ő az első cigány Szegeden, kinek büntetésével találkozunk a városi jegyzőkönyvben:

Czigány István az egész kovács mesterembereket böstelen szóval illetvén mondotta, hogy az egész Kovács mester embereket pinzen megveheti, — ezt tagadta — végül azt mondotta: tréfából mondotta volna. Ezen rozszmondásáért 12 Pf. büntetetik és kövesse meg a mestereket eo Kglmeket.“

Ez nagy büntetés volt, nagyon súlyos vétségért szabattott ki ezen időben ily nagy összegű büntetés, több volt mint 100 botütés, a cigányoknál pedig elképzelhetőleg még érzékenyebb volt az összeg nagysága.

Istók cigánynak a kovács-mestereket böcsmérő szavaiért kapott büntetését csakhamar követte a másik:

„In casu predeclarato Vilhelmus Petriczki propter verbera Stephano Zingaro illata in duobus flnis multeatu, Zingarus vero pro propter illiatum laborem in Flnis 3. emitur, verberatio autem Zingaro propter in honestum discursum im putatur.“

E határozatra Istók cigány megjegyzést merészelt tenni, de meg is adta az árát:

„Mint hogy Istók cigány az elmúlt Sessióban a Tetes. N. Mgtrus. Deliberatumát nem respectalta sött azt merészlette mondani, hogy ezen Deliberatum nem egész, hanem csak féll Törvény volt és továbbá kívánná keresni, ezen attental rozszmondásáért 10 frtban büntetetik avagy száz pálczával megverettetik.“

Ez a merész Istók egyébként nagyon gonosz cigány volt, de a prudens és circumspectus Magistratus keményen el is bánt vele mind meg annyiszor:

„Czigány Istvány, hogy az magha édes Attyát nagyon megbestelenítete és megh szidta azon Istentelen cselekedeteért, jöllehet nagyobb érdemlene, — mostanában 12 Rf. convincaltatot.“

Ezek a büntetések arra engednek következtetni, hogy Istók cigány, ki a cigányok vajdajaként szerepel bizonyára pénzesember lehetett, hogy a gyors egymásutánban jövő ily érzékeny pénzbüntetésekre sem félemlert meg.

A szegedi cigányoknak vagyoni állapotára egyébként világot vet az 1728-ban rájuk rótt adó:

„Bódi cigánynak 6 Rf. Bákynak 8 f. Konkollynak f. 2. Hegedüs Jankó cigánynak 1 frt 50 d. portioja fog lenni, a többtül mitt lehet venni fizessenek.“

A cigányok összes portiója egyébként ezen évben 30 id est harmincz forintokra és 50 denárra exurgalt, mi a vagyonosodásukra és szaporodásukra egyaránt tájékozóul szolgál, mert 1723-ban 14 frt, 1726-ban 18 frt, 1728-ban 30, 1729-ben pedig: „Portio Zingarorum hujus anni constituit fros 40.“

Istók cigányon kívül mindegyre bünteti sorra a nemes magistratus a cigányokat, miből élénken kitetszik az ő rakoncátlan viselkedésük és gonosz természetük.

Igy olvassuk, hogy *Bódi cigány* 2 frtkban büntettetik, majd ismét

„*Bódi cigány* a 10 f.-búl álló conventionalis pénzt lefizette n. Müller János substitutus bíró urnak,“ — továbbá: Stephanus *Báky* zingarus seposito Dei hominum que timore contra deum blasphemavit Idem in flnis 4 muletatus extitit.“

Az 1731-ik évi augusztus hó 21-én tartott Sessioban újból meghatároztatik, hogy a cigányok közül kik maradhatnak meg a városban:

„In superiori Civitate Joannes *Boros*, Stephanus *Baky* et *Bokro*; in inferiore autem civitate *Bódi*, filius *Jonae* et ex parte interioris Civitatis seu *Palanka*, *Szavo*, ad interim stabiliuntur, reliqui vero *Zingári* amandabuntur.“

Tehát a többi — mint látszik a külterületről betelepedők — ismét kiküldetnek a város területéről és érdekesnek vélem megjegyezni itt, hogy a *Palánkban* meghagyott cigány az itt lakó szerbekhez simulva, vagy talán azoktól elnevezve, „*Szavo*“ nevet visel.

Nem kevésbé figyelemre méltó azon ítélet is, melyben *Boros István* cigányt „*Antelatus*“ czimmal örökít meg a Jegyzökönyv:

„*Antelatus* Stephanus *Boros* Zingarus ad citationem Dmni Judicis ex commissione Amplmi Mgtus citatas comparare ore in Curiali Domo Civitatis circumspectum Paulum *Szél* Civem dehonestata blasphemare baculumque in eundem elevare presumpsit idem in Flrns. 6 punitur ac exposit cum reliquis Zingaris proportionatam Taxam f. 8 solvet in posterum autem *Vajda* non relinquitur. Steph. *Báky* Zingarus atque Stephanum *Boros* blasphemere ausus est ille etiam f. 2 solvet.“

A „*nagyrabecsült*“ *Boros István* tehát a 6 frtnyi büntetéshez nem hagyatott meg rádásul a „*vajdaságban*“ sem; azonban 1732-ik évi május 31-én már ismét azt olvassuk:

„Stephanus *Boros* Zingarus pro functione „*Vajda*“ restitutus est, nihilominus ut Taxam solvet solitam, pro vice *Vajda* autem *Adamus* *Makay* resolutus, quitum Taxam Territorialeam, tum item Taxam in positam in simul desumment a reliquis Zingaris.“

Boros István tehát újból visszahelyeztetett a „*vajda-functiókba*“ de a szokott „*taxát*“ tartozott megfizetni ép úgy, mint *Makay Ádám* vice *vajda*, ki a „*territorialis*“ és „*visszahelyezési*“ taxakat viselni köteleztetett.

E szerint *Szegeden* a cigány *vajdaságért* a megválasztott „*szokott taxát*“ fizetett, a többi cigányok pedig „*territorialis taxát*“ tartoztak a városban fizetni.

Hogy meennyi lehetett ez a különböző czim alatt fizetett „*taxa*“ az a Jegyzökönyvből nem derül ki.

A cigányok büntetése között szokatlan nagy volt a *Boros Jánost* ért büntetés, melyet az 1732-ik év június 23-án tartott Sessioban mért reá a nemes Magistratus kettős gonoszságaért:

„Joannes *Boros* Zingarus — szól az ítélet — nescitur qua percitus temeritate Stephanus *Baky* gazulam armata manu invadare ac horrendum in modum in Animum et Corpus ac alijs modis blasphemare nil Pensij duxisset, hinc Idem Zingarus in fl. 18 in instanti deponendis nec eo usque ex aresto dimissitur donec satisfaciatur muletatus“

Gyakran találkoztunk már a fennebb elmondottakban egymásik városrésznak abbéli kérelmével, hogy egy-két cigányt hagyjon meg bizonyos ideig a város *belső területén* a nemes Magistratus. Ily kérelmet az 1732-ik év folyamán a *rácok* is intéztek Maxim cigánynak az érdekében a Magistratushoz:

„Ad instantiam Rascianorum superioris Civitatis — hangzik a határozat — Maxim Zingarus necessitate ipsorum ita exigente admittitur pro Laboribus minutoribus faciendum.“

A nemes Magistratus egyébként nagyon gyakran kénytelenített nemcsak az *iszkába csináló*, sarló-fogazó és csizmákat patkoló cigányokat büntetni, hanem bizon a „*vajdá*“ -ra is gyakran rájárt a rúd s az érzékeny pénzbírságolás mellett a degredálás is kimondott reá, de sőt mint alább látni fogjuk egyik „*vajdát*“ 30 botütéssel bünteti a nemes Magistratus.

A „*vajdaság*“ különben egy évnél tovább ritkán marad meg ugyanazon személy kezében a szegedi cigányságnál, miből szintén kitetszik az ő rakonzátlan és immoralis, fegyelmet tűrni nem akaró és nem bíró természetük.

Míg 1732-ben Boros István vajda letételét olvastuk egyik magistratualis határozatban; addig 1733. év marcius 9-én hozott határozatból már az derül ki, hogy a Magistratus a volt „*vice-vajdát*“ *nevezi ki* vajdává, a sokféle csalárd tetteiért le degradált Boros vajda helyett:

„Adamus Makay Zingarus (degredatus Joanne Boros Vajda ob multisarios ejusdem frandulentos actus) pro Vajda *denominatus et adjuratus est* pro ut et Andres *Baky* pro vice Vajda adjuratus extitit.“

Az 1738-ik évben föllépő *pestis* alkalmával az eddig csak kovácsolással foglalkozó és a „*vajda*“ czimért törekvő cigányoknak egy új foglalkozás nyílt Szegeden, mely eléggé jövedelmező volt ugyan, csakhogy némi kockázattal járt.

Koloncsia György volt az első kinevezett vagy inkább fölfogadott „*troger*“, ki a pestises betegetek hordta ki, a városból Boros János cigány társával egyetemben:

„Georgius Koloncsia ex superiori Civitate Zingarus ad infirmos Peste infectos pro vespilione vulgo Troger¹ conductus est cum salario *menstruali fl. decem* Item Joannes Boros aeque pro vespilione conductus est.“

Ez a 10 forint havi bér nagy összeg volt, ha tekintetbe vesszük, hogy Szegeden ekkor egy „*jó sütő, főző, mosó szolgáló*“ -nak 18 frt, egy két lovas kocsisnak pedig 20 frt és egy pár csizma volt mindösszevissza az *évi bére*.“

A cigányok egy későbbi alkalommal hivatkoztak is aztán a Pestis alkalmával tett szolgálataikra, midőn részükre a letelepedési hely kijelöltetett a város *belső területén*.

¹ A pestisben elhaltak között fel van jegyezve, hogy 9 troger is elhalt, de nincs megemlítve, hogy mind cigány volt-e?

Az 1739-ik évben Mária Terézia királynő által kibocsátott rendelet után, mely a zsidóknak, ráczóknak, cigányoknak és koldusoknak országszerte való koborlását megtiltotta — gyorsan szaporodott Szegeden a cigányok száma s már akkor *lócsiszárkodással* is kezdetek foglalkozni, mely foglalkozásuk csak több alkalmul szolgált a nemes Magistratusnak arra, hogy hunczutságukért a megfelelő botbüntetést kiszolgáltatthassa nekik.

Az istentelen k^{ül}ömlások- és lócserelésekkel járó csalárdságok napi rendek voltak s ^valig olvasták rá *Bakró* Györgyre az 50 botot, már csakhamar *Boros Ferencz vajdára* került aki 30 bot ütésre íteltetett:

„Franciscum Boros, alias Vajda Zingarum ob blasphemiam Creatorem prolatam 30 baculorum ictibus pulsandum decern.“

A vajdaság egyébként Szegeden úgy látszik a „Boros“ familiát illette, mert bár megtörtént 1733-ban mint fenebb láttuk, hogy Boros János sokféle csalárdságáért a vajdaságból degredaltatott és *Makay Ádám* neveztetett ki a magistratus által; mégis azt tapasztaljuk az évek hosszú során át, hogy a „vajdaságot“ rendesen valamelyik „Boros“ nevű cigány viseli.

Ez a familia különben szintén birt házzal a városban, habár ez a ház „az esős időkben vízzel volt is tele és a nap sugarai ellen sem igen birt védelemmel“.

A cigányok szaporodása, gyarapodása azonban újból csak szálla volt a kovács mesterek szemében, kik most már a *lakatosokkal* együtt instáltak a cigányok ellen a nemes Magistratusnál, s ezen instantiájukra jelöltetett ki 1749-ik évben a cigányok lakhelye Szegeden a különböző város részekben, megneveztetvén egyébiránt a letelepedésre jogositott cigány családok névszerint is:

„Ferrariorum et Serariorum ne Zingari in officio eorundem obnoxiantur, in gremio Civitatis tollerentur; ideo determinatum est Zingari qui hactenus in Civitate commorabuntur, sciret *extra civitatem* elocent, partim vero minus necessarij aliorum emigrent permanentium autem *extra Civitatem* nomina sunt sequentia:

„Extra civitatem superiorem *Boros Ferencz, Báky János, Báky István, Báky András, Bakró, Guczy* cum filio.

Extra Palankam: „*Petika cigány, Gyurka Petika Filius.*

Extra inferiore Civitatem: *Órègh Siga, Báky András, Zladányi János, Sántha Ferencz, Mihály cigány, Jonás Ádám.*“

És egyuttal ismételve van az 1723-ik év március 1-én hozott határozat, hogy a cigányoknak mit szabad dolgozni a kovácsolás mesterséggel, de hogy ők ekkor már nemcsak a kovácsolást üzték azt már fenebb is említettem, sőt azt is, hogy a lócserelést nagyban folytattak, s mint a nóta mondja:

... ha nem loptak cseréltek
Mégis igazán éltek!

Habár Jászberény városának Szegedre intézett átirata némi gyanút kelt az iránt, vajjon „igazán éltek-e?“

„Cupit informari oppidum Jászberény num Zingarus Franciscus Sántha certum equum a Francisco Erdélyi emerit?“

Hogy loptak is, azt im a következő határozat igazolja:

„Zingarus Ladislaus Boros ob furto sublatas Galinas in simili per prius etiam furto deprehensus 30 ictibus baculorum pulsatus extitit.“

Valamennyi cigánynyal volt baja a Magistratusnak, de legfőbb mégis a Boros familiával, amely familia pedig a szegedi cigányoknak legtöbb „vajdát“ adott s ezek egyikét istentelen káromlásaért meg is botozta a Magistratus, 1752-ben pedig ugyanezen Boros Ferenczet, ki a cigányok vajdája volt:

„propter quam plurima delicta et querelas e Civitate hac in perpetua relegatur.“

Pedig a cigányoknak Szegeden, hogy nem mehetett rosszul a dolguk, azt mi sem igazolja szembe ötlőbb módon, mint a sok cigány „házi úr“, noha egy-egy ily ház értékét egy 1750-ben előfordult adás-vételből könnyen megítélhetjük:

„Zingarus Guczy vendidit Domus sua Stephanus Pataki in vicina Domorum Joannis Kasza inct. pro flnis Rh. 12 perennaliter.“

György cigánynak a háza azonban, mely 1754-ik évi april 22-én adatott el, már sokkal csinosabb lehetett:

„Certa Domus per Zingarum Georgium Czigány prope Hospitale Militare inhabitata et per eundem Andrea Toth dividita, et quo eandem Domum gratis idem Zingarus prosederit, magistratualiter eidem Andrea Toth consignata fuit, ita tamen, ut venditionale ejusdem pretium Floreni guippe 40 Cassa civitatis exolvantur.“

Hogy a cigányok úgy a város belső területén, mint azon kívül egyre szaporodtak, azt leghívebben visszatükrözi a „Taxa Zingarorium“, mely mint e sorok kezdetén jelezve volt, 1723-ban csak 14 frt volt és az évekkel a cigányok számához és anyagi gyarapodásához illeszkedve, mint láttuk, fokról-fokra emelkedett.

E taxa 1753-ik évre 63 frt 92 denár, az 1754/55-ik évre pedig már 81 frt 88 denárra rug, mely összeget a cigányok zugolódás nélkül le is fizették substitutus biro Uram ő kglme kezeibe.

Sokszor találkozunk a Jegyzőkönyvben oly magistratualis határozatokkal, melyek a cigányok telep helyét és a családok számát városrészenként meghatározzák, de úgy látszik, hogy e határozatok teljesen nem hajthatók végre, s maga a Magistratus sem törekszik — különösen a cigányok számát illetőleg — végrehajtatni.

Azonban azt is tapasztaljuk, hogy főleg és különösen a kovács mesterek azok, kik instantiaikkal a cigányságnak kellő korlátozását nem unják meg szünetlenül szorgalmazni:

„Ad instantiam Fabrorum coetualium determinatum est: ut non nis Stabiliti Zingari ist hic fixam habitationem habeant.“

Hogy a város belterületén lakó cigányok igyekeztek itt állandó megtelepedésre, azt eléggé igazolja azon körülmény, hogy

már évtizedek előtt több cigánynak volt a városban háza, de nyugtalan és állhatatlan természetükre vall aztán, hogy e házat mihamarabb iparkodtak ismét eladni, mint erről a főnebb közlött eladási határozatokból meggyőződhattünk.

A kovácmesterségen kívül ekkor (1759) igyekeztek a cigányok engedélyt nyerni a „ló-kereskedésre“, de a Magistratus ezt megtagadta:

„Instantia Zingarorum Joannis, Sigismindi Balthazar et Josephi Kovács cupientium ut liceat iisd. equorum quaestum exercere, quod iisd. denegatum fuit.“

Hogy ez időtájt már a cigányok muzsikálással is foglalkoztak, az a „város muzsikusainak“ a Magistratushoz intézett kérelméből derül ki, melyben az állandó lakással nem bírókat a muzsikálástól eltiltatni és a város területéről kiűzetni kéri.

Szegény cigányoknak tehát nemcsak a kovács- és lakatosmesterekkel, hanem most már a cseh-muzsikusokkal is meggyült a bajuk s ráadásul még lócsiszárkodást sem volt szabad üzniök.

Erre jött 1768 január hó 5-én aztán a királyi helytartó tanácsnak a cigányokra vonatkozó Intimatuma:

„.....virtute eujus Zingaros regulandi et reliquis contribuentibus uniendi modus praescribitur prohibetur item, ne equis gazulis sub Terraneis tanto mimus Tentoriis Vajdisque utantur, verum tam ipoi quod proles ipsorum decenter vestiti sub poena baculorum, scuticarum et virgarum incedant, ad normam aliorum contribuentium et ad quaeris officia absque exceptione sussipiant interea vero etiam ad finem meusis Februarij circumstantialiter conscribantur et tabella caternis submittantur, usque finem denique mensis anni currentis ad ruscipiendum factum colonicalem vel inquilinarem adiquantum et renitentes elapso hoc termino tanquam vagabundi et publico perniciosi homines intercipientur et usque ulteriorem disponendum Caesareo Regiam in vinculis ad labores publicos applicantur.“

A helytartótanácsnak ezen intimatumból kifolyólag a szegedi Magistratus aztán a cigányok elhelyezésére és megrendszabályozására vonatkozólag a következő határozatokat hozta:

„in merito regulandae gentis Zingarae emanati intimati, quo mediante commissu fuerunt 1mo Utsi post finem mentis junii 1768 aliqua Zingarorum tentoria, aut subterranea gazula adhuc repertae fuerint, talia per locorum Judices sub gravissimo proena diruantur, Zingarorum vero Familiae quae eousque defixis domiciliis sibi non prospexerint, tanquam vagabundi intercipientur. 2do ne proles Zingarae denudato corpore incedant, vestibus, praeterea vestibus rusticorum inter quos habitant conformetur, nec feminae se linteamine involvant. 3to ut contubernia mechanicorum liberos Zingarorum ad opificia assimant sic dieti Vajda cassent et Zingari Judicibus locorum rubiciantur. 4to demum qua natione Zingari a servandis equis sub poena praescripta inhibeat informatio quo celerius submitte exigitur ad quod respondendum veniet hic cos jam regulatos jam ex Domicilio vestibusque provisos haberi ac contribuere.“

A nemes Magistratusnak ezen tulajdonképen a helytartó Tanácsnak intimatumból folyó rendelete a szegedi cigányokra

kevésbé volt aplicálható, mert hiszen itt, mint a Magistratusnak a Helytartótanács-hoz intézett feliratából kitűnik:

„quod gens hac ante captam etiam ejusdem Regulationem in libera hac Regiaque Citte, Szegediensis maxima in Parte domiciliata, civilisata et contributioni subjecta fuerit“ etc.

Es tényleg Szegeden a cigányok a XVIII-ik század második tizede óta nemcsak mesterséget folytattak, hanem már 1727. óta házzal is birtak s midőn 1767, 1772, 1773-ban a cigányság országos regulatioja és 1774-ben összeírása elrendeltetett, azt látjuk az 1775-ben Szegeden összeállított kimutatásból, hogy az itt lakó, mintegy 50 cigány családnak tagjai kovácsolással, mezei munkával, iszkába csinálással, hegedüléssel, — szóval élelmet és keresetet biztosító foglalkozással bírnak s csak egyről van megjegyezve, hogy „naplopó“, amint a félszázaddal később egybeállított kimutatásban is, csak egy 76 éves cigány szerepel, mint „koldus“.

Ezen 50 cigány-család nagyrésze szegedi benlakó¹, közülök számosan házzal bírnak és állandó, megtelepült lakosai a városnak, ezekre tehát inkább hármozhat az „első megtelepülés dicsősége“, mint az ország bármely városának, vagy akár Aradmegyének cigányaira, kikről Márki Sándor azt említi,² „hogy II. József császárnak a cigányokra vonatkozó nagyfontosságú 1783-ban kibocsátott rendeletét megelőzőleg 15 évvel foglalkoztak állandó megtelepedést kívánó munkákkal az aradi cigányok“ — holott a szegedi cigányokról láttuk, hogy már 1723-ban állandó foglalkozást űztek s 1727-ban pedig Guczy cigánynak háza „gyermekek és leányok iskolájának aplikáltatott, ugy mindazonáltal, hogy az ára illendőkép akár honnan kiteljen“.

Itt említem meg, hogy a XVIII-ik század első felében Szegeden folyt boszorkány-perekben, mint varázsló vagy kuruzsoló cigány nem szerepel; azonban az 1728-ban Borbola Ferencz boszorkány ellen folytatott perben az általa előidézett és terhére rótt rontások és varázslások között már egy cigány tanu is szerepel: „Michaelis Győri Zingarus ann. circ. 50. vallja, hogy az eo eöcse Kolompár Gyurka fiának az lábocskája bokában ki pattozott és ki fakadott s ighen roszul is volt beléje sok gyógytatása után sem téréhetette itt Szegeden egészségre, azután Szegedről elmenetele után nem tudhatta gyógyulását“³

A nemes Magistratus egyébként a helytartó Tanácsnak intézkedéseit megelőzőleg már gondoskodott az itt lakó cigányokról s ugy a felső város, — mint az alsó város-részben helyet jelölt ki részükre, ahol a mult század második felének első tizedeitől mind a mai napig laknak. És pedig a felsővárosban az ugynevezett „cigány-tanká“ környékét a jelenlegi Tabán, Fecske és Vajda utcák,

¹ Hermann A. Szegedi Napló 1893. 121. sz. mellékl.

² Ethnografia: 1890. Évf. 446. lap.

³ A városi titkos levéltár.

az árvíz előtt „Hangász és Hobiárt basa“ utcák által határolt területet, az alsó városban pedig a csöpörke körül az ugynevezett „czigány-közt“, de a mely utóbbi városrészben manapság alig lakik egy-két lókupez, meg egy pár serpenyős czigány. Érdekes tény egyébként, hogy Szegeden az alsó városban hegedülő czigány nem is lakott, csak a város dobossa Zsiga Mihály, ki „hangász“ is volt 1830-ban a kerek topolya töltés melletti fundust kérte az alsóvárosban, hogy magának és házi cselédjének egy szobát és konyhát építhessen, de a tanácsi végzés szerint szüksége lévén a városnak azon fundusra, kérése nem volt teljesíthető.

Az alsóvárosban, — mint a földmíveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó nép között, igen természetesen a lókupezkodó czigányok laktak, de ezek is csak a jelen század második tizedétől kezdve és rajtuk kívül néhány *tepszi*-, *serpenyő*- és *meszelő-készítő* czigány lakott csak ott, később egy pár kolompár s néhány kovács.

A felsővárosban ellenben az egész „czigány tanka“ környékét muzsikáló czigány, kovács, kőmives, tapasztó és a hajó építéseknel oly nagy szerepet játszó „iszkába-verők“ népesítették be, még pedig évről-évre szaporodva, úgy hogy az 1775-iki összeírástól — amikor az 50 család mintegy 150 tagot számlált az 1837-ik, illetve az 1839-ik évben eszközölt összeírás szerint már meg volt kétszerződve.¹

A szegedi czigányság mint fenebb láttuk kezdetben csak kovácsolásból élt és a XVIII-ik század második felében kezd tulajdonképp a muzsikáló czigányok száma szaporodni és velök a nemes Magistratus baja is.

Az 1775-iki összeírás szerint a szegedi czigányok fele már mint „hegedős“ szerepel, később ezeknek száma mind inkább szaporodik, azonban az iparnak, mesterségeknek és egyéb kereseti ágat űzőknek száma is szaporodik.

A kovácsolással foglalkozóknak persze folyton tartott a baja a czéhbeli kovácsokkal, lakatosokkal; a muzsikálóknak pedig a városi cseh-muzsikussal, meg a szomszéd városokból a szegedi mulatni szerető gazdag nép közé jövő más muzsikáló czigányokkal — no meg a helytartó tanács számtalan sok, sok rendelkezésével is. Amde mindezekkel szemben a szegedi nemes Magistratus szívós kitartással hathatósan védelmezte az ő letelepedett czigány lakosait, a kóborló sátoros czigányokat pedig szigorú erélylyel űzte el területéről s bátran irhatta a Helytartó tanácsnak a vándorló sátoros czigányok megbetegedését meggátló, főleg pedig ilyeneknek passust kiadni szigorúan tilalmazó intimatumaira: *efélék* (sátoros czigányok) *itt nem lévén, a vidékieknek pedig passus adatni nem szokott.*“

De tulajdonképp maga a szegedi czigány lakosság is erélyesen védte a területét és midőn más idegen czigányok mertek a városba

¹ 1839-ik évi 2422. aktacsomó, a városi levéltár.

jönni siettek a nemes Magistratust felhívni, hogy azokat ne tőrje meg a város területén:

*Bakró János, Dinók József és a többi helybeli kovács cigányok panaszzal feladják, hogy bizonyos csavargó vásárhelyi cigányok itten hír nélkül megtelepedének s nekik sok károkat okozott könyörögve annak eltiltásáért, — ki is minekutánna eléhozatatott, hogy felfogott munkáit 15 napok alatt elvégezze s innen akkoron azonnal eltakarodjon.*¹

Kovács János.

Az idővarázslás a magyar s egyéb hazai népek hitében.

Andrián Ferd. báró az idővarázslásra vonatkozó kitünő összefoglaló munkájában² kimutatta, hogy a felhő-képződés és zivatar eredetileg az összes népek hitében kísértetféle szellemek nyilvánulásai, mely kezdetleges képzeleti alakok néha a legmagasabb vallási fogalmak takarója alatt is fenmaradnak. A következőkben e kutatásokhoz Magyarország népeinek hiedelméből akarunk újabb adalékokat közölni.

A levegő és lélek azonosításából következik az a feltevés, hogy a levegő szellemekkel van tele (v. ö. a magy. *lélek*-nek *lélekezés* képzésében visszatükröző alapértelmét); ezért a holtak lelkeinek nagy szerepe van a nép metereológiájában.

Az erdélyi oláhok hite szerint zivatar keletkezik, jég veri el a határ vetését, vagy más elemi csapás következik be akkor, ha egy özvegy személy házasságának kimúlását követő négy héten belül bárkivel nemileg érintkezik. — A kalotaszegiek azt hiszik, hogy állandó szárazság támad, ha egy özvegy férfi a gabona megérése előtt megnősül. Ugyancsak ennek a vidéknek néphite szerint, zivatar keletkezik akkor is, ha egy halottnak a haját megégetik. Tartós szárazság alkalmával pedig egy részeges ember sirját kell megöntözni, abból a feltevésből, hogy a halott lelke a vizet felfogja, és azután mint esőt zuhogtatja ismét alá.

Dél-Magyarország vidékeinek magyar lakossága közt az a hit járja, hogy időváltóság lesz, ha egy asszony halva szüli a gyermekét. Az a Magyarországon általánosan elterjedt szokás, hogy a zivatar elé harangoznak, részben szintén azon hitre vezethető vissza, hogy az elhunytak lelkei hatással vannak az idő válto-

¹ Városi jegyzk. 1867. ápril 16.

² „Über Wetterzauberei“ a bécsi antrop. társaság közleményeiből külön kiadás 24. k. 1894.

mely egy száz év előtti oláh házi életét, otthonát ábrázolja. A férfi farag, az asszony eteti a nyulat s kecskét, s a kis gyermek egy sajátos készüléken az első „önálló“ lépéseket próbálgatja. — Nem akarom minden egyes kiállított szláv-csoport leírásával untatni az olvasót. Csak azt említem meg, a mely egy népjátékon (pünkösdkor) alapúl s az a királyfogás. — Ennek a népszokásnak a részletes leírását megtalálhatni a „Hlavni Katalog“ Zvyky a obyčaje című fejezete alatt.

A kiállítási területen vannak természetben utánozva a különböző cseh-szláv házak, templomok, városházak stb. — Slovenská křema, čarda is van, a hol tót ruhába bujtatott cigányok játszanak, kik magyarul beszélnek, s saját beismerésük szerint nem „pánslávok“. Hogy ez a csárda csakugyan a tót ethnikumhoz tartozik, az ahhoz értők előtt felesleges vitatnom. A magyar dalról, illetve zenéről, a melylyel a cigányok hébe-hóba mulattatják vendégeiket, meg sem akarom említeni, mennyire specificus a — tótokra.

De bevégzem a mondanivalóimat. Tisztelettel hajlom meg a csehek szorgalma, igyekezete előtt; nekem sok gyönyörűséget, még több okulást szereztek kiállításukkal, csak ne bántották volna a magyar tótságot, mikor annak ott semmi keresni valója nincs.

Melich János.

A cigányok Szegeden.

II.

A cigány ügynek II. József császár által erélyesen megkezdett rendezése folytán a helytartó tanács a kiadott „Regulatio“ pontos keresztülviteléhez egyre-másra küldözgette a törvényhatóságokhoz rendeleteit, informatioit, s tömérdek baja volt az összeírási „Tabellák“ helytelen kitöltése miatt a városok és megyék hatóságaival, természetesen a szegedi hatósággal is noha egyébként Szegeden a cigány ügy teljesen rendezett volt, minthogy az itteni cigányok régtől megtelepedett és rendes foglalkozást űző, lakással és lakóházzal bíró adót fizető lakosok voltak.

Szegedre is eljött évenként háromszor, négyszer a Helyt. tanácsnak rendelménye: „melyben a cigány gyermekeknek és asszonyoknak böcsületös életmód követésre való szorításuk a kis-korú cigány gyermekeknek hasznos polgárokká leendő neveltetések, a lopások vagy más vétkek miatt bűnhődött cigányoknak illetén fényítéket érdemlő tettek elkerülésére, bűnsületes életmód követésre történendő megintetések meghagyatik“.¹

Eljöttek a kérdezősködő iratok is, hogy a magistratualis intézkedések után mi lett a cigány csimotákkal és mi az ő szüleikkel:

„Quid subsit? quod (uti ex moderna etiam Tabella apparet) Proles neo — Colonarum in consortio Parentum in obversum Benigni normativi toleret?

num nempe reflexe ad procedeneas civici Prolium Parentes jam ita civilisati habeantur? ut non sit amplius natus has ad pravam gentes antea Zingarac consuetudinem relabendi et num omnino hi quoque Parentes Proles suas more aliorum Civilisatorum Incolarum educeant et utiliter occupent? ²

Változatosság okáért aztán jöttek seregestül a kóborlásaiukat megszüntető intimatumok is, a sok közül egyet kikapva ideíratok:

Prudentes et Circump. Nobis Honorandi! Ad demissam in merito ablicentiationis Zingaricae gentis a Legionibus suis altissimo Loco abluie factam Representationem eas medio Consilii sui bellici sua Majestas sacratissima fieri benigne curavit Dispositiones, ut non tantum a praedicta ablicentiatione Zingarorum absteineatur, sed jam ablicentiatu quoque tantum fieri poterit, ac bono modo continuo ad Legiones suas remittantur. Quam ob rem Benignam hanc Resolutionem Caesareo R. Civico huic Magistratui suae eo natam redit Regum hoc Locumt. Cons. ut ad ejus effectum opportuna agere eo natam reverit. De Dato 27. m. decemb. 1779.

Majd aztán megindultak a következő években keresztülvittnek vélt telepítések után azon helytartó-tanácsi rendeletek, melyek a „passus“ kiadását a legszigorúbban tilalmazzák:

„A cigányoknak kiadandó passzus iránt mindennemű vigyázat legyen. A magányos vagy seregben való kóborlás meg ne engedtesse, a kolompárok-nak pedig és petsét metzőknek tsupán azon vármegyékben a hol laknak házonként való járás *passus* mellett szabad légyen, egyébként a vándorlók honnyaikba visszautasítassanak!“

Láttuk, hogy a szegedi nemes Magistratus miként járt el e sokféle és gyakran ismétlődő intimatumokkal szemben: kijelentette, hogy az itteni czigányok böcsületes családi életet élnek, nagy része házzal bir, itt lakó és civilisált, a koborló sátoros cigányokra és passus adásra pedig megiratni határozta:

„hogy a helybeli cigányoknak utazásikkor azért adatnak *Passusok* mivel ők itten lakosok és leginkább házakkal birók legyenek, afféle sátoros cigányok pedig itten nincsenek, a vidékieknek pedig passus adatni nem szokott.“

Valójában Szegeden nem kellett a cigány csimotákat elszedni szüleiktől, mert itt azok már régtől-óta rendes családi életet éltek és egyébként is erős vigyázás alatt állottak. Itt nem kellett mesterségre szorítani őket; inkább a czéhek ellen kellett megvédeni az ő munkálkodásukat és készítményeiknek a vásárokon való árulhatást biztosítani.

Itt nem kellett a sátorokat és földbe vajt gunyhókat lerombolni, mert hiszen bent a város részeken régi időtől kezdve házakkal birtak, olyanokkal mint a város szegényebb viszonyú lakosai. Itt nem kellett utálatos és piszkos cigány szokásaiktól eltiltani és munkára kényszeríteni, mivel az itt lakók mindannyian élelmet és kerestet biztosító foglalkozással birtak és bár egy egészen külön álló *kasztot* képeztek is, szokásaikban, ruházódásaikban és életmódjukban nagyon alkalmazkodtak a szegedi nép életmódjához, szokásaihoz és ruházódásaihoz.

¹ Helytart. tanács 1794. 1800 és 1838. években 17318. sz. leirata.

² Helyt. tanács 1780. okt. 28.

Innen magyarázható aztán, hogy Szeged egyik alkalmi poetája¹ a mult század végső tizedében a város lakóiról szólva így verselt az uj-magyarokról:

..... A cigány
Kevés, annak is már bőre lesz halovány!

Tényleg a szegedi cigányok között, mint ezt a század elején kiállított személyleírásokban olvashatjuk, több, — az utóbbi időben pedig igen sok szőke cigány volt — és van.

Mielőtt meghalaványottak volna a mi barna lakóink, ugyancsak erős küzdelmet kellett a város czéhbeli lakósaival mesterségükért és megélhetésükért folytatniok. Igazán szerencsések voltak, hogy a nemes Magistratust, mindig mint hathatós támogatót találták hátuk mögött, úgy a czéhekkal, mint a felsőbb hatósággal szemben.

Azt már a mult század elejétől fentebb közölt vázolásból láttuk, hogy a cigányságnak Szegeden mily sok baja volt úgy a kovács, mint a lakatos czéhbeli mesterekkel. Ez a bajuk most, a jelen század első tizedében még azzal szaporodott, hogy a *polgár-örökségek* felállítása folytán rendkívül nagy elterjedést nyert a magyar ruhák divatjával a „sarkantyús csizma” is, mivel pedig a cigányok nemcsak a patkók készítéséhez, de a pengő-sarkantyú csinálásához is értettek, most már a *sarkantyú csinálók* is rájuk rontottak a nemes Magistratushoz — s majd midőn itt elutasítottak, a Helytartó-tanácshoz intézett instantiajukkal:

„A helybeli lakatos, sarkantyús és puska csináló czéhbéliek 31. x-ben ide benyújtott Instantiájukban azt fájlatják, hogy Privilegiumok ellen a cigányok nem csak az eők mesterségébe avatkoznak, hanem héti vásárok alkalmatosságával az eo mesterségükbeli munkáikat árulnak velük egy sorban kiálván *patkolnak*, *sarkantyúznak* kérvén őket ettől eltiltatni, melyre *Deanovszky* József kapitány ur oly rendeléssel küldetik ki, hogy a panaszkodók által megnevezendő cigányokat meghallgassa s velük ez iránt minemü engedelem mellett bátorzkodnak említett Privilegium ellen a panaszosok jussait sérteni? — védelmükbéli próbákat kíványon és jelentést tégyen.” Az ügyet megvizsgálván a kapitány jelentést tesz: „*hogy mester uraiméknak kérebnük nem állhat, mert az 1723 esztendőbeli végzéssel a héti és országos vásárokbán árulhatnak munkálhatnak a cigányok; ennél fogva a piacot regulázó küldöttség az említett uj-magyaroknak a czéhbéli mesterektől távolabb különböztetett helyt kimutasson.*”²

Ezen végzéssel a czéhbéliek nem voltak megelégedve a helytartó-tanácshoz fordultak, ez pedig a Magistratustól kért informatiót, mikor is meghagyatott a kapitánynak, hogy az Irományokat beadja.

Az irományok felterjesztése után nemsokára megérkezett a felsőbbbségi válasz:

„hogy a Tanácsnak 1723. esztendei márcziusban a helybeli cigány kovácsokra hozott azon határozatja, hogy nékiok szabad legyen sarkantyúkat és patkókat készíteni és azokat heti vásárok alkalmával az csizmákra felverni ugyan helyben hagyatott, a folyamodó lakatos, kovács, sarkantyús czéh kérésétől elmozdítatott legyen, — parancsolván egyszermind, hogy *hátrással* nékiok átadatassék.”

¹ Vedress Ist: Szeged városháza alapkö letét. készült versek 1799.

² Városi jegyzk.

E *kegyes válasz* tudomásul szolgált. Szegény cigányok azonban nem sokáig örvendhettek az eredménynek, mert a kovács, lakatos és sarkantyús mesterek nem hagytak nekik békét, folytonosan ostromolták ellenük a Magistratust mindennemű kérelmeikkel, de a nemcs Magistratus mindenkor a cigányoknak fogta pártját, és híven a régi tradíciókhoz: a száz év előtt hozott határozatához a cigányok érdekeiben erősen ragaszkodott.

Hiába könyörögtek a czéhbeliek, hogy a cigányoknak csak némely szereket volna szabad készíteni, de mert a kovács készítmények gyakorlása az 1723-ik évi rendelkezésben meg van engedve — a könyörgők kérésükkel előmozdítottak. Azonban már 1823-ban a kovácsok megint könyörögnek, a lakatosok szinte: „hogy az uj-magyarok az ő mesterségükbe avatkoznak és az ő mesterségükbeli munkákat készítik, tartásák őket a rendszabáshoz és végzéshez és fenálló fúrókat ne legyen nekik szabad csinálni, ugyanezen kérelmet látjuk 1825-ben ismételni, a midőn már „A helybeli kovács-czéh beadott irásában esedezik — élelmük kereshetése végett — az uj-magyarokat a felálló fúrók tartásától eltiltani.“

A tanácsi határozat úgy akkor, mint már 1749-től annyiszor ismételve csak az lön: „*hogy a cigányoknak megengedettett, csinálhatják, árulhatják a fenálló fúrókat is.*“

Megemlítendőnek tartom, hogy Szegeden a hajó- és malom-építéseknel nagymérvben használt különböző *nagyságú fúrók* igen keresett szerszámok lévén, haszonnal járt azoknak a készítése, és még a 40-es években is egyre kérelmezik a kovács és lakatos czéhek, „*hogy a cigányok kis fúrók kívül mást ne turthassanak.*“

A magistratus azonban megengedte mindenkor a nagyobb fúró készítését is a cigány-kovácsoknak, sőt 1807-ik évi április hó 6-án tartott tanácsülés jegyzőkönyvében a következő érdekös határozatot olvashatjuk:

„Némely kovács-mesterségből elédeglő itt való Tzigányok esedeznek, hogy nekik mint más lakosoknak eddig szokott passusok kiadatása meg ne tagadtasson vagy megengedtesen, hogy *mesterségüket szabadon űzhessék és határozatlan mindent a mit tudnak*, mivel Passusok kiadatása a felsőség által tilalmaztatott; — ebbeli kérésük fölséges K. Helyt Magyar Tanácsnak felküldetni és ajánlatni végeztetett.“

A Helyt. Tanácsnak erre hozott határozatára a levéltárban nem akadtam, azonban 1819-ben tett kapitányi jelentésből azt vélem kimagyarázni, hogy nekik „*határozatlan mindent*“ készíteni, alig engedtetett meg; mivel azon jelentés így szól: „a cigányoktól elvétetett *lakatos-munkát eladván*, annak árát 3 frt 39 krt az Ispotályba bészolgáltatta. Tudomásul vétetett s a pénzről Ráth Fülöp számoland.“¹

A kovácsok és lakatosok könyörgő irásaikkal mire sem mehetvén a cigány-kovácsokkal szemben, azokat munkáik elkészítésében gátolják, de ekkor meg a gazdák fordultak ellenök:

¹ Városi jegyzők. 1819. év.

„Becsei József, Kopasz Pál és több gazdák panaszolják — Dinok József cigány kovács munkálkodását, melyre nékik nagy szükségük vagyon — a helybeli kovácsok tilalmazták; — melyre tekintvén a köz szükségét és elő adott okokat — szól a magistratusi határozat — említett Czigánynak ebbéli munkák tovább is megengedtetnek.“

Nem mehetvén a cigány-kovács készítmények gátlásában semmire a czéhbeliek most aztán folyton zaklatták őket a heti vásáros helyeken de;

„Öreg Bakró Antal, ifj. Bakró Antal, Dinok József és Boross József helybeli cigányok könyörgésére kimondja a tanács: „hogy heti vásári helyeiknek békés használatában, mind helybeli adózók meghagyatnak, s erről a vásári küldöttség értesítetik“, kinek aztán szigorú kötelessége volt itt őket a háborútatásoktól megóvni.

Mint láttuk a nemes magistratus a szegedi cigány-kovácsokat mily humanus védelembe részesítette a czéhbeliek akadékoskodásaival szemben. Itt még egy nem kevésbé érdekes tanácsi határozatot közlök, mely azon időben, mikor a helytartó-tanács majdnem minden hónapban a legfulminánsabb intimatumokat intézte a hatóságokhoz, hogy passusokat a cigányoknak ne merjenek adni, legfeljebb *saját megyéik határáig* — valójában dicsőségére válik a szegedi nemes Magistratusnak.

Az 1814-ik évi december havi magistratualis ülés jegyzőkönyvében olvashatjuk:

„A helybeli cigányoknak meg nem szünő sürgetésükre s az iránt való panaszukra, hogy a felsőség által nekik a Vármegyén kívül a passualis-levél adás tiltva lévén, élelmük kéresésébe hátráltatnak, — a notárius tisztség oda utasítatik, — hogy az itteni házzal bírónak, de nem ezek csimotájának is — a Vármegyéből leendő kiutazásra Passualis levél, — úgy hogy járó jószágaik igazságos tulajdonával ezek révbéli Comissariusoknak legitimatit mutassanak — adgyon.“

Ez eléggé igazolja, hogy a szegedi cigányság megbízható és rendes mesterséget folytató nép volt, de igazolja ezt azon körülmény is, hogy a szegedi magistratus saját tanyai lakóságainak a legszigorúbban megtiltotta, hogy valamelyes kovácsoló szerszámot készítsen, mert ez által eszközt ad a betörő tolvajlásoknak és nem lehet tudni ki készítette, holott a cigányok nagyon sokféle kovács-, lakatos-féle készítményeket szabadon csinálhattak és árulhattak.

Ideje lesz azonban áttérnünk a muzsikáló cigányok ügyére.

Már az 1775-ik évben eszközölt összeírásból láttuk, hogy Szegeden mindegyre szaporodott a letelepült cigányok száma és a mintegy 50 családra rugó *czigányságnak fele* mint „hegedüs“ szerepel a kimutatásban.¹

Nem kis gondot adott a városi- és felsőbbbségi szigorú rendeletek korlátozásai között a muzsikálással foglalkozóknak „a *kenyér kereset*“. Hozzájárult, hogy még más városok hegedüs cigányai is el-el rándultak Szegedre egy-egy kis vendégszereplésre, mi a mi cigányainknak nagyon, de nagyon, zokon esett.

¹ Hermann A. f. idéz. közl.

Nem is késtek nyomban a Magistratushoz fordulni s már az 1809-ik évi december 29-én tartott tanácsulési jegyzőkönyvben olvashatjuk:

„Erdélyi Mihály és Menyhárd Zsigmond muzsikusok benyújtott irásukban esedezvéen a tavali farsangban is itt levő s most újra megjelenő tzigány-bandát portiojuk fizetésének sulya tekintetéből s mivel tavali is csak a farsangra kaptak engedelmet e városból eltiltatni.“

A magistratus azonban a következő határozatot hozta:

A muzsikálás szabad mesterség lévén, minthogy a bevádoltott temesvári tzigány N. Temesvár Várossa tanácsának folyó esztendei és e hó 15-én költ passusa szerint magokat jámbor viseletüeknek bizonyították, azért e farsangon való itt maradás nékiok megengedtetik könyörgők pedig kérésüktől elmozdítatnak.“

Nem kevésbé voltak szerencsések a nyári-bálák tartásaért beadott kérelmükkel is:

„A helybeli cigány muzsikusok benyújtott Irásuk által a nyári-bálák tartása meg engedtetéséért könyörögnek, kiknek kérése már több ízbeli tanácsi végzések által megtagadva lévén rajtok ez által sem segíthetik.“

A közelebbi években azonban már a cigányok nyomós és hathatós okokat hoztak fel és hivatkoztak a multban is teljesített munkáikra² és önfeláldozásaikra ismételve kérték az idegen városból ide ránduló cigányok kitiltását, és e kérelmük a várt eredménynyel járt:

„Egy némely temesvári cigányok esedezvéen szóval, hogy az itt való muzsikáltatást nékiok a jövő farsangon megengedtetni; ellenben pepig Judith Mihály több helybeli cigány muzsikusokkal együtt ez uttal benyújtott irásukban előhozott okokra való nézve könyörögvén őket a kívánt muzsikálástól eltiltatni. Minthogy az ide való muzsikusoknak kérésük mind azért, hogy ők itt adózzók lévén a közterheket viselik és katonákat tartanak, mind pedig, hogy a muzsikáláson kívül, mely leginkább farsangon vagyon dívatba más élelem módjuk nem volna, arra való nézve elhatároztatott a temesváriak ugyan még vagy két hétig itten tartózkodjanak, de a farsangon való itt maradás nékiok általában megtiltatik.“

A muzsikálgatás ezentúl semmi idegennek nem engedtetett meg, mutatja ezt az 1824-ik évben hozott határozat is:

„A helybeli muzsikusok irásbeli kérésére azon vidéki cigányok, kiknek itt sem a megmaradás, sem a lakás meg nem engedtetett, akik könyörgők sérelmével helyben muzsikálgatnak, a kapitányi Tisztség által e városból kitiltatni rendeltetnek.“

Most már csakis a szegediek muzsikálgattak a megengedett időkben, és helyeken, de ezek nagyon korlátozva voltak; különösen a Helytartó-tanács szigorú rendeletei folytán. A cigányok azonban nem szüntek meg kérelmeikkel ostromolni a nemes Magistratust, úgy hogy ez végre is még a Helytartó-tanács szigorú intézkedéseit is megenyhittetve kedvezményeket eszközölt ki nékik. Amde ez nem ment oly könnyen, maga a Tanács sokszor volt kénytelen a felsőbbbségi rendeletek miatt a cigányokat sokféle könyörgéseikkel elutasítani, sőt a rendeletek áthágásaiért olykor-olykor meg is fenyíteni.

¹ Ezekből fejlődött ki később Szegeden a népies „tányeczhely“-re való járás.

² Hogy ők a nagy kolerában mily önfeláldozóan működtek.

Mindszent hava 13-án 1824. tartott magistratualis ülésből:

„Fehér József és több cigányok esedeznek megengedtetni, hogy az úgy nevezett Hentz Ferencz korecsmájában¹ bálakat tarthassanak, — a könyörgőknek a fent levő határozatoknál fogva hely nem adatatik.“

„Menyhárd József, Zsiga József, Sallai Ferencz, Zsiga Mihály cigányok pénteken reggel az utcán muzsika szóval korbolani merészlettek, — áristomba záratnak.“

Szegeden csak vasárnap volt szabad muzsikálni, néhány megjelölt helyen és csak *esti 10 óráig*, később a cigányok könyörgésére megengedtetett a hétnek egyéb napján való hegedülés is, de *pénteken* egyáltalában tiltva volt a muzsikaszó Szegeden a legutóbbi időkig; valamint a 10 óra után való muzsikálás is.

Évről-évre kérelmezték a 10 óra után való muzsikálásra a Magistratus engedélyét, de az hajthatatlan maradt:

„Erdélyi Mihály, Fehér József esedeznek 10 óra utáni muzsikálás engedélyéért. — *Az északai muzsikálást és dombérozást a fentlevő felsőbb Rendelések szorosán tilalmazván — nem teljesítetik*“

„Zsiga József, Judik Zsigmond és több muzsikuskok esedeznek megengedtetni, hogy éjjelenként nemcsak 10 óráig, hanem reggelig muzsikálhassanak a vendégfogadóknak és korecsmákban, mivel ekkor szerzik leginkább élelmekre valójokat, — vagy pedig *ha ez nem lehetne az adótól mentessenek fel mesterségükre nézve.*“ — „A határ nélkül való mulatozás felsőbb rendelés ellen lévén, de az adótól felmentés is oly személyekre nézve, kik a mesterséget üzük igazságtalannak találatván; az esedezők kérésük el nem fogadtatik.“ (1826. szt. Jakab hava 22.)

A cigányok most már odaterelték kérelmüket, hogy bizony, ismert vendégfogadóknak bálakat tarthassanak, vagy némely kávéházakban legalább vasárnapi napokon engedjék meg nekik a 10 óra után való muzsikálás?

A tanács némely helyeket kijelölt az előbbre való vendégfogadók közül, *de a 10 órából nem engedett* s mivel néhány muzsikáló cigány a rendelést átalhágta: „a kapitány által behozatni rendeltettek és 24 botütéssel fenyítették.“

Majd aztán, hogy a jelen század második tizedének végső évében kiütött a cholera számos korecsma és a vendégfogadók bezárattak és a Nagymélt. m. kir. Helyt. tanács 30,160. számú rendeletében kimondatott, hogy „*musica ubi cesset.*“

Erre a szegedi cigányok egy siralmas kérvényt intéztek a városi magistratushoz, tetemes kárukat panaszolván, orvosoltatást kértek, e kérelmüket a városi Tanács:

„mivel a folyamodók szegény sorsban lévén és élelmeket egyedül a muzsikálásokkal keresgetvén, minthogy attul mesterségüktől adóznának is“ melegen pártolva terjesztette fel a Helytartó tanácsnak, mire az 1830. évi január 26-án 2626 sz. a. kelt leiratában az intézkedést, „a tanács böles ítéletére méltóztatott bizni.“

¹ Később ez a szücscezh korecsmája lett s a híres „lakozások“-at itt tartották: a mostani Kossuth utza 17. sz. ház.

A tanács tehát a következő böles határozatot hozta:

„A helybeli muzsikusoknak mindennapi kenyerek beszerzése módja a hegedűből állván a kapitány hivatalnak, hogy a városban eddig gyakorlott szokása és az estvéli multságokban fenn tartandó Politia iránt leginkább a város tsinosabb és jobban szem előtt levő és a gonosztevő emberek aba tartozásának gyanujától ment koresmákban és mulató helyeken a felsőbb Rend. kiszabott órákig való mindennapi hegedűlést el nézze, de az áthágókat érdem szerint büntesse.”

A cigányok erre vérszemet kaptak, nyomban még egy könyörgést intéztek a nemes Magistratushoz: „hogy a vásár idején esténként hétköznap is muzsikálhassanak.”

A városi Tanács erre:

„Tekintetbe vévén, hogy a Cholera megszűnván a folyamodók maguknak semmit se kereshettek, — megengedtetik, hogy *vasárnap, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön, s vasárnap* az isteni szolgálat után délután is estvénkint olyas helyeken, hol különben ünnepek napokon műzsika szó nem tiltodott azonban a lármás dorbézolást elkerülve — muzsikálhassanak.”

Ezután már a bálokat is megengedte a városi tanács valahányszor kérték a cigányok:

„Kiss Mihály és muzsikás társai a Hencz koresmában vasárnap bálaknak tartására engedélyt adni kérik. Az érdekelt koreσμα, nem valami fere helyen lévén tisztességes vendégek részére bálók engedtetnek.”

Az ily bálók engedéseért a cigányok mindig bizonyos összegeket fizettek a városi tárnak, és e bálókból, melyek nyáron is tartattak, fejlődtek ki Szegeden a még manapság is divó érdekes „tánczhelyek.”

Egy ily engedélyért kirott összegnek elengedését kéro instantiát is olvashatunk a város régi jegyzőkönyveiben:

„Judik Zsiga és többi társai a farsangban az úgy nevezett *Páva* és *Kesztyűs* fogadóknban tartott bálókért reájok szabott 30 frtokat nekik relaxáltatni kérik. — Ezen tárgy a városi tárat érdekelvén a legközelebbi választott község elé fog terjesztetni.”

Megemlítem itt, hogy a sok nehézségek és rendszabályok, melyeket úgy a városi statutumok, mind a Helytartó-Tanács intézkedései a cigány muzsikusoknak mesterségük üzése elé gördítettek 1822-ben a szegedi cigányokat sokféle könyörgéseik között, a következő folyamodásra is kényszerítette:

„Judik Mihály, Erdélyi Mihály s több helybeli muzsikusok sz. kir. Debreczen várossa muzsikusaira nézve *kimunkáli rendtartások előmutatása mellett* esedeznek az abban foglalt cikkelyeknek reájuk nézve is leendő megerősítetéseért, mellyetén esedező levél ragasztmányával együtt *Hódi Imre tanácsbéli és Lengyel Páluraknak* a végett, hogy onnan bémutatott Rendszabályok rendbe szedvén, *evárosbéli környűl* állásokhoz alkalmaztassék kiadatatt. Jelentésük bevéarat tatván².”

Hogy e rendszabályok miből álltak, és hogy a két tanácsbéli minemű jelentést tett e tárgyban nem tudom, mert erre a levél-tárban nem sikerült reá találnom.

De mindezekből látható, hogy a muzsikáló cigányoknak is ép úgy kelle küzdeni az „élelmek“ megszerzéseért, mint a kovácsoló-czigányoknak, de e küzdelmük daczára azt tapasztaljuk, hogy szívós kitartó törekvésük mellett nem lehetett itt

¹ Ez volt Szegednek az első és legrégebb vendégfogadója. II. József 1785-ban itt szállt meg, most építik újra.

² Városi jegyzk. 2641. sz.

rosz dolguk, mert a nemes Magistratus minden lehető elkövetett, hogy mesterségüket gáttalanul folytathassák és ők folytatták is és mindegyre szaporodtak és gyarapodtak, a mint ez az 1837. évben elrendelt, de csak 1839-ben befejezett összeírásukból kiderül.

A helytartó-tanács 1837-ik évi mindszent hó 20-án 2672. sz. a. kelt leiratában rendelte el a szegedi czigányok összeírását, s ezt Müller kapitány egy táblázatos jegyzékbe adván a városi tanács 1838-ik évi ápril 23-án terjesztette föl a N. Mélt. m. kir. Helytartó tanácshoz, de onnan csakhamar visszaérkezett: „oly végre, hogy a feleségeiknek s gyermekeiknek életidejüket s életmódjokat is kitegye.“

Kovács János.

A „kállai kettős“.

Most, mikor a magyar nemzet nagy előkészületeket tesz ezredéves fennállásának lehetőleg méltó megünnepléséhez, s a tervezett millenáris kiállításához kegyeletes buzgósággal kutatja, gyűjtögeti egybe mindazt, mit a magyar génusz a tudomány, művészet, intézmények, népszokások stb. terén egy ezredév alatt létrehozott, talán nem lesz felesleges, ha egy pár sorban felelevenitem annak a világhírű magyar speciesnek emlékezetét is, melynek neve: „kállai kettős“.

Azt hiszem, hogy nem sok ember van széles e hazában a ki ezt a nevet: „kállai kettős“ valaha ne hallotta volna; sőt igen sokan ismerik azt nemcsak a külföld szomszédos tartományaiban, de még az oceánon túli földrészekén is. Azonban, a mily sokan ismerik nevéről, híreről, ép oly kevesen vannak, kik azt valaha „in natura“ is láthatták; s valószínűleg hajlandók azt hinni, hogy az egész „kállai kettős“ nem egyéb, üres, puszta czimnél, mely — Isten tudja honnét eredve szálló ige gyanánt száll szájról szájra, nemzedékről nemzedékre. — Pedig a „kállai kettős“ nem puszta czim, nem „szálló ige“ csupán, mely üres szójarás módjára alkalomadtán fel-felhangzik, hanem valóságos reális alakja egy speciális magyar táncznak, mely ma már eredete helyén is kihalófélben van, bár nemcsak híreért de sajátos eszthetikájáért, jellemzően magyaros alakulataiért s ritmikájáért is megérdemelné a továbbművelést s az illetékes szakemberek buvárkodó figyelmét.

Eredetét e táncz, mint a czimből gyanítható, valószínűleg a szabolcsmegyei Nagy-Kállótól vette; s mivel egy férfi és egy nő (tehát két tánczos) játszottá, elnevezték „kállai kettős“-nek. E véleményt a táncz eredetét illetőleg a „kállai“ jelzőn kívül még az a körülmény is megerősíti, hogy van „kállai egyes“ is, mely

A cigányok Szegeden.

III.

A kimutatás, mely „Ns. sz. kir. Szeged városában lakozó cigányoknak: 1838-ik esztendőre való“ táblázatát tünteti föl a következő rovatokból állott:¹ sorszám, családbélieknek vezeték- és keresztnéve, életkora, letelepedés éve, mesterség, vagy foglalatosságának mivolta, és viseletük azon jegyzettel: volt e valaha fenyítve?

E táblázatban — mely tulajdonkép a legutolsó rendszeres és a Szegeden letelepedett cigányokat híven fötüntető kimutatás — a 104 család összesen 264 tagot számlál. Alig 4—5 van mint idegen városból letelepedett közöttük, azoknál is megjegyezve: „most helybéli“; a többi már mind régi tőzsgyökeres szegedi cigánycsaládok sarjadéka, mint ezt nevük is mutatja.

A 104 család közül heten kovácsok; ketten kovácsok és hangászok; egy hangász² és kolompár; egy hangász és köműves; kettő kolompár; öt lókupecz; kettő kolompár és lókupecz; kettő hangász és tapasztó.

Látjuk tehát, hogy a szegedi cigányságnak nagy zöme már ekkor „hangász“ muzsikus volt, és ha a „viseletük“ rovatba nézünk nyomban érthető lesz előttünk, hogy a Helytartó-tanács miért fektetett oly nagy súlyt a XVIII-ik század közepén kiadott s évről-évre megújított azon rendeletére, melyben a cigányoknak: „lovuknak tartása vagy velek való kereskedése szigoruan tilulmaztatik.“ A szegedi 104 cigány közül 14-nél van a viseletük rovatban beírva, hogy „lőért“ fenyítve volt 1 évvel és 25 bottal s ezek nagy része „lókupecz“ volt. Az egyéb fenyítéseket, — mert nem érdekelnek azok — alább közlöm.

Itt a helyesbített kimutatásból, — mely az 1838-ik évi ápril hóban történt leküldés után csak 1839-ik évi Sz. Iván hó 25-ikén készült el — a cigányok feleségeinek foglalkozását említem még föl: Sallai Ferd. felesége Judik Anna: varró, más kettő tollat árul, háromnak felesége meszelőkötő-készítő, egy meszelőkötő- és szatyíng-készítő, három kofa, a többi asszonynál a foglalkozás rovatban az van bejegyezve „semmi“, s valamennyinél fel van tüntetve az életkor. A kis purdék egész a 2 hetes korukig valamennyien ki vannak mutatva, egynél megjegyezve „iskolába jár“, egynél pedig Bakró Antalnál, hogy „katona“ és Bakró Antalnak „igaz gyermeke“, míg a másik „fattyú gyermeke“ csak 5 éves volt.

Az összes cigányság között csak egy van föltüntetve mint „koldus“, Bakró Mátyás 76 éves.

¹ A kimutatást Stoisits Vazul, kapit. segéd állította össze.

² Itt találom először, hogy a hegedűs cigányt „hangász“nak nevez.

A „viseletük“ rovatában „bötsületös“ szó van írva, a következőknek pedig a fenyítés oka és a büntetése is be van jegyezve u. m.:

Boros Mihály, egy csikóért félévre és 40 bot. — *Bakró József*, káromkodásokért fenyítve. — *Gondi Imre*, gyanús, fenyítve volt pénz lopásért: 12 bot. — *Boldizsár Antal*, gyanús, 1 lóért 25 bot. — *Gondi Ferencz*, fenyítve 1 lóért félv. — *Czoeczó Antal*, 4 lóért: 50 bot. — *Gondi Miklós*, fenyítve: 25 bot, gyanús, — *Bakró Antal*, fajtalanságért fenyítve. — *Zsigmond Antal*, gyanúból, pénz végett. — *Fodor J.* piaczi zsebelésért többször fenyítve. — *Fehér Antal*, pénztalálásért, mert fel nem jelentette. — *Kolompár József*, lovak végett volt fenyítve. — *Kolompár Péter*, gyanús ló végett egy egyfél esztendő: 25 bot. — *Boros István*, 15 botokkal fenyítve, muzsikálásért tilalom ellen. — *Gondi Imre*, gyanús mint pénztolvaj. — *Kolompár Péter*, rab. — *Bakró István*, tapasztó, rab,

Pótlólag azt jegyzem meg az érdekes kimutatáshoz, hogy abban néhány cigányasszony viseletére az van bejegyezve, hogy „jámbor“. Kiválóan fontos e jegyzék azért is, mert ebben már csoportosan együtt találjuk azon cigány családokat, melyek a szegedi muzsikás cigányság között ma napság is a legnagyobb szerepet játszik és pedig, az *Erdélyi, Murka, Rácz, Dankó, Zsiga, Urbán* családokat, akik a legkiválóbb muzsikások voltak mindig Szegeden.

Ez összeírásban, mint gyanús és büntetett cigánycsalád a *Kolompár* és *Boros* szerepel legtöbbször és tényleg még ma napság is ezen család szolgáltatja a rendőrségnek a büntetésre méltó piaczi zsebelőket; még pedig az asszony népség közül.

Az összeírásban szereplő nevek nagyobbára még most is élő családok által vannak a szegedi cigányság között elterjedve. Mint legismertebbeket megemlítem a *Murka, Boldizsár, Erdélyi, Dankó, Zsiga, Gondi, Bakró, Kolompár, Rácz* és *Urbán* neveket; de a század elején híres cigánycsaládoknak, mint a *Judik, Fehér, Menyhért, Dinók, Horváth* és *Elek* stb. családoknak már nincsnek képviselőik.

Többször volt említve, hogy Szegeden a cigányság régtől óta megtelepedett és hogy itt a sátoros cigányságot nem tűrték. Azt is láttuk, hogy a cigányság Szegeden munkálkodva élt és hogy a szigorú rendőri felügyelet mellett a nemes Magistratus mindenha gondoskodott arról, hogy cigány lakóinak megélhetése biztosítva legyen. Maga a lakóság is védte, pártfogolta az itteni cigányságot, hiszen nem egyszer maguk a gazdák könyörögtek értők, hogy itt maradhassanak és dolgozhassanak.

1791-ben oly kérelmet is találunk, hogy a vasmunkával dolgozó cigányok az *elkezdett utak csinálására ne vettessenek*, s a Magistratus meg is engedi, hogy az új-parasztok — gazdaiuraiméknak instantiája folytán — maguk helyett szabadságukban fog állani mást állítani.

Nem csodálhatjuk tehát, hogy Szegeden a cigányság hamar polgáriasodott és átvette az itteni lakosok szokását és életmódját, sőt ruházkodását is.

A Tisza partja mindig telve volt cigány-picézőkkel, halászgatókkal a *cigány-káposzta* mellett. Legkedvesebb eledelök a „*harcsás káposzta*“ volt. Együtt dolgozott egy részök a szegedi hajóépítőkkal, ott verte az iszkábát a parázs mellett, a mely fölött a super a hajó bálványát és pofadeszkáját füstölte, hajlította. A malomkésztők a nagy korong és késség furásához csak a cigányfurókat használhatták s a legény csizmájának sarka csak akkor jutott biztonságba, ha a patkót az öreg *Hasi* vagy a vén *Bakró* ütötte fel arra s azt hiszem a sarkantyú se pengett oly élesen, ha nem a fecskeszájú *Gondi* verte föl a kordovánescizmára.

Nem tudott a mi népünk cigánymuzsika nélkül mulatni. Nem is tűnik fel tehát a szegedi népet ismerők előtt, ha itt folyton szaporodott a muzsikáló cigányok száma, habár mint figyelemre méltó körülményt jegyzem fel itt, hogy a szegedi nép maga is nagyrészt tud vagy tamburázni, cziterázni vagy czimbalmozni, sőt a hangszereket mind maga is készíti. A tanyán pedig a parasztlegények között igen sok van a ki hegedülni tud. Mikor már a gabna be van rostálva, előkerül a hegedű, aztán a tanyai lakodalmak cigány nélkül ugyan, de csak hegedűszó mellyet folynak.¹

A cigányasszonyok ép oly formán öltözködnek, mint a szegedi nép asszonyai, de ellentéteosebbs színű selymekbe és gyakran *kirívó színeket használva* és sokkal lazábban kötik be a fejöket. Nem oly kaczkiasan áll a konty, sem oly módosau a nagy selymekendő a nyakukon, mint a mindig izléssel és szolid színekkel öltözködő magyar menyecskeken; innen van aztán, hogy fénylő, nagy fekete szemeiken és erős hajzatukon kívül *a lazaságról* rögtön meg lehet a cigánymenyecskét ismerni. A férfi népség, főleg a muzsikálók a modern ruházkodást használták; a mesterséget folytatók pedig egy mis-más öltözködést, melylyel aztán a czéhbeli megszokott ruházkodástól elütve, nyomban feltüntette a cigányt; a nélkül azonban, hogy e miatt cigány- és magyar lakosság között valami háboru ütött volna ki, a mint az ellenben gyakran a különböző czéhbeli között e miatt előfordult.

A negyvenes évek végén kiütött szabadságharcz nagyon sok cigányt elvont a hegedüléstől, de a szegedi nemzetörök és polgárörök mégis egy külön bandát szerveztek s a mint régenten még a város dobossa is cigány volt, ép ugy azoknak a kürtöse, vagy mondjam trombitása is cigány volt.²

Az ötvenes évek keserve leginkább összeszoktatta Szegednek népét az ő cigányaival, kiknek egy része az ezen időszak alatt nagyban korlátozott muzsikálást is elhagyva, mesterség után nézett. Volt is gombkötő, szabó, csizmadia, szücs és egyéb mesterséghez értő cigány a legutóbbi időkig elég s ezek aztán házasodás által is mindinkább egybe elegyedtek a lakossággal.

¹⁵ A tanyákon cigány-parasztok, vagy paraszt-cigányoknak hívják őket.

¹⁶ Az 1848—49 évek nemzetörségének cigány-trombitása most is él még.

Éppen a most vázolt körülménynek tulajdonítható tehát azon jelenség, hogy az utóbbi évtizedekben eszközölt népszámlálások alkalmával a statisztika már oly kevés „*zigányt*“ tüntet föl. Így az 1850-ik évi csak 53, az 1873-ik évi pedig 9 férfit és 7 cigány nőt, holott Szegeden most is egész „*zigány-furbicz*“ van még sok-sok cigánynyal. Ezek már nem tartják magukat cigányoknak, hanem egyszerűen *szegedieknek*, s azon hiszembem vannak, hogy tulajdonkép csak az a „*zigány*“, a ki koberlőlag, ilyen életet él, ilyenek pedig Szegeden állandólag soha sem voltak, soha sem laktak. Ugy néha-néha a Szeged és Tápé között terülő földeken, vagy a Tisza partján végig nyúló füzes erdőszeiben és az árvíz előtt meglevő makkos erdő körül meg-megtelepedtek a *sátoros cigányok*, de ezeket csak hamar a város határán kívül helyezte a mi rendőrségünk.

A cigányság Szegeden egyenlő életet él a lakosággal, teljesen tisztán beszéli a magyar nyelvet, csak kissé gyorsabban beszél és rendszeren néhány, a mi népüktől is ismert cigány-szót kever beszédjébe. Külön dalai, meséi vagy mondái nincsenek, legfeljebb néhány mondása. Gyorsan, lármázva, élesen beszélnek.

Az asszonyok alacsony, kissé zömök természetűek; nagyon sok csinos, sőt feltűnő szép is van közöttük, erős, buja fekete hajjal. Korán fejlenek, de korán elhiznak és elvirulnak. Minden oly foglalkozást üznek, mit a magyar asszonyok, de némelyik cigányleány gyönyörűen varr és ez kereset forrását is képezi.

A férfiak szálasabbak, erős vonásokkal és szintén kora fejlettséggel. Nagy részük igen szép formás és kellemes külsővel bír és gyakori közöttük a szőke is; mivel már a házasság által is keverednek a lakosággal. Egymást rendszeren inkább csak *gúnyneveken* szólítják,¹ melylyel talán valamennyi bír, kivéve az *Erdélyi* és *Murka* családokat, mint a melyek nemcsak a legkitűnőbb muzsikuskokat, de a legkiválóbb férfiakat is szolgáltatták e század elejétől a szegedi cigányságnak. Éppen e miatt az egész városszerte ismert két név viselői a cigányság részéről nem közönséges becsülésnek és tiszteletnek örvendenek.

Most még végezetül meg kell emlékeznem a szegedi cigány-muzikusok kiválóbbjairól, kik a szegedi cigányságnak, vagy talán egész bátran irhatom — habár oly általános hirnévvel nem bírtak is — de az egész ország cigányai előtt elismert tehetségüknél és egyéniségüknél fogva, mindannyioknak dicsőségét képezték.

Ezek a már fenebb említettem *Judik Zsiga*, *Erdélyi Mihály*, *Menyhárd Zsigmond*, *Fehér József*, *Dinók József*, *Murka Menyhárdt*, *Sallen Ferencz* e század első tizedeiben, majd aztán a harminczes évek után *Erdélyi Ignác*, *Boldizsár János*, *Elek Menyhárt*, *Murka Rátz Mórítz*, *Pácsi Jancsi*, *Ónodi Kálmán* és *Urbán Lajos* meg a híres gordonkás *Récz Kálmán* és *Murka Tóni*

¹⁷ Kukacz, Buli, Hasi, Fecskeszájú, Mutyuli, Náno, Csikalo, Gilagó, Batla, Uczu-pápa, Úrge, Zöldszömű, Disznóláb, Kole, Garas Pista, Micsura stb stb.

a még híresebb sipos és legjelesebb czimbalmozó cigány, *Konkoj* (Zöldszemü),
 70 ki Amerikában halt el — követtek.

Da mindannyiok fölött állt ifj. *Erdélyi Náci*, ki az ország első cigányprimása volt s nem csak szép, szabályos arczánál, de erős intelligenciájánál és muzsikális tehetségénél fogva is — a fővárosi hírneves *Berkes, Bunkó, Rácz Pali, Sárközi* és a többiek fölött messzire kimagaslott.

Midőn a szegedi cigányságról szólunk, lehetetlen, hogy e mívelt eszü és nemes szívü emberről, ki a magyar nóták legkitünőbb interpretálója és a magyar zenei érzék legkiválóbb főtartója volt, meg ne írjuk, hogy benne a művelődésre alkalmas cigányfaj legpraegnansabb képviselőjét és a század második felének a legértelmesebb és legtehetségesebb cigányprimását veszítettük el, midőn ép úgy, mint atyja néhány év előtt önkezével vetett végett életének. Ennek az értelmes cigánynak egyénisége a szegedi cigányság fejlődésére, vagyonosodására, polgáriasodására több hatással volt, mint száz rendelet. Tanuk erre az itteni cigányok, ezek a nagyban beolvadt és igazán szegediekké lett — romok, kik ép úgy, mint a Náci, beházasodtak a mi népünkbe, megtanultak dolgozni, vagyont szerezni, otthont alkotni, szépen jární és *szögediesen* beszélni.

Maga folyton tanult, olvasott, magyarul, németül, angolul beszélt, a cigányságot pedig egyre tanította, oktatta, fejlesztette, szüntelenül magyarázgatva nekik, hogy a cigányságnak ép úgy, mint egyéb társadalmi népnek fejlődni kell és nem szabad a *téglavetői* nivón megmaradnia. A szegedi cigányság még abban is hasonlított a szegedi néphez, hogy a várost nem szerette elhagyni. De nem is volt erre szüksége, mert az itteni nép vagyonos, vig-ságra hajló és muzsikaszót kedvelte mindig, noha tudta, hogy legdrágább a muzsikaszó. Ámde volt *húszas* bőviben s jutott a bögöbe is.

A szegedi zenekarok — mert a Náci az itteni bandákat ázzá fejlesztette — csak fürdőhelyekre, a 60-as években Balaton-Füredre, később Herkulesfürdőbe szoktak elrándulni. Csak az árvíz után tett ifj. *Erdélyi Náci* zenekarával egy európai nagy körutat s a szegedi cigányság Bécs, Prága, Berlin, London, Páris, Genf, Zürich... bi világvárosokban, majd később Amerikában is méltán megérdemelt kitüntetésekert szerzett magának, dicsőséget a magyar zenének és bámulatot a primásának.

Ez időtől aztán — hozzájárulva ehez, hogy a *Ra...* éle nótákat ismét ismertekké tették a szegedi zenekarok az ifj. *Erdélyi Náci* átíratával — nagyon kapósak lettek a szegedi muzsikások ország-világszerte.

Konstantinápolyban a szultán előtt játszottak, Párisban pedig az *Urbán Lajos* (Kukacz) zenekara a nemzetközi nagy cigány-muzsikus-versenyben az egyetlen díjat, a nagy arany babérkoszorút nyerte el.

Azt talán fölösleges emlitenem, hogy az utóbbi években

hegyen-völgyön csak *Dankó* Pistának, a szegedi egyszerű cigánynak kitűnő nótáit dalolja minden legény, minden leány.

A kissé hosszabbra nyult vázolásból végeredményként levonhatjuk — *a mi tény is* — hogy Szegeden kétszáz év óta a cigányság állandó letelepedése mellett majdnem teljesen beolvadt az itteni lakosságba és mintaszerű munkássága mellett a társadalmi foglalkozások minden terén, mint Szeged hasznos polgárait találjuk őket.

Kovács János.

A dorogmai vesszőmunka-ipar.

A Borsodmegye déli részén fekvő Dorogma községnek egyik legjelentékenyebb keresetágát alkotja a vesszőmunka, jelesebb: a) *korcvessző-szedés*, b) különféle czélra szolgáló *kasok* készítése, c) *vesszőhántás* és d) a szebbnél-szebb gömbölyű vagy szögletes *kézi kaskák* kosárkötése.

A hajas vesszőnek a leghosszából s vastagjából korcvesszőt csavarnak, a mit kerítkezéseknél, vagy a házak kötésénél használnak. A vékonyabb vesszőkből a kocsi- való oldalkast, faroskast, pelyva — szemét — és trágyahordó kerekkasokat, borítókast és tyúkkast kötik. Ha a vesszőt hajától megfosztják, előáll a fehér, hántott vessző, a mit vagy maguk használnak fel a kaskakötéshez, vagy ugyan e czélra eladják. Legbecsesebbek a tavaszi és nyári vesszők, mert ezek szép fehérek, míg a téli és őszi, ugynevezett főzött vesszők kevésbé becsesek sárgás színüknél fogva.

A kaskakötés előzményei: *Vesszőszedés*. A fűzesben a szép egyenes vesszőket leszedik s kévékbe kötözve haza viszik. *Hántás és főzés*. Még mielőtt a télen át, vagy őszzel szedett vesszők hántásához foguának, a vesszőt előbb megfőzik, hogy annál könnyebben jöjjön a haja. E czélra van egy 4 sukk hosszú és 1½ sukk széles teknőalaku réz üstjük, ebben addig főzik a vesszőt, a míg a haja szépen le nem hasad. A tavaszi és nyári vesszőket nem kell főzni, azoknak ugy is lejön a hajuk. A hántás nagyon egyszerű és könnyű munka, a vesszőt az ahoz való „hántó“ segélyével hajától megfosszák.

Megszáritás, kiválogatás. A meghántott fehér vesszőket megszáritják s azután a megszáritott vesszőket a szerint, a mint egyre vagy másra jobban felhasználhatók, kiválogatják és csomókba kötözik. A kiválogatásnál fő a vessző szépségének, vékonyságának,